

Den personlige og professionelle dialogen

ANNE ANDERSEN, GARD OLAV BERGE, ANDERS HELLMAN, SØREN HERTZ, ELISABETH HØYDAHL, JØRN NIELSEN, ASLAUG OPPEDAL, ANNE REGI RING, PELLE SLAGSVOLD, RUNE TVEDTE.

Ingress

En personlig og professionel historie om 10 ”høyere familieterapeuters” møder i håbet om fortsat faglig og personlig vækst. En beretning om processen i gruppen, hvor personlige og professionelle narrativer har beriget og udfordret hinanden. Et indlæg i debatten om egenterapis betydning – og dermed en stillingtagen til og et ønske om at kigge nærmere på krydsfeltet mellem det personligt-private og det personligt-professionelle.

OM GRUPPEN

10 personer, der alle har gennemført Høyere Utdanning i Familieterapi i 1999 fra Regionsenter for barne og ungdomspsykiatri (R-BUP), Senter for Barne- og Ungdomspsykiatri (SBU) og Høyskolen i Oslo, mødes 2 gange om året i en forlænget weekend. Vi ankommer fra Stavanger, Drammen, Oslo og Kongsvinger i Norge samt fra Vejle og Hillerød i Danmark. Vi mødes med udgangspunkt i det faglige og personlige fællesskab, der blev opbygget under uddannelsen – og med et håb og et ønske om at udvikle os videre.

Vi skriver nu et fælles indlæg i den aktuelle debat i Fokus på Familien om sammenhængen mellem de personlige og professionelle narrativer. Vi skriver som gruppe, forstået således, at som processen i gruppen er samskabt er også dette indspil samskabt på baggrund af individuelle oplæg, der er redigeret og sammenskrevet.

Artiklen er bygget op således, at vi først fortæller lidt om gruppens historie. Derefter beskrives arbejdet og oplevelser undervejs i processen. Efterfølgende vil vi diskutere oplevelserne i lyset af teoretiske og metodiske spørgsmål, der relaterer sig til diskussionen i Fokus på Familien nr. 3/2000 og specielt til diskussionen om egenterapiens placering i relation til uddannelse og kvalificering af det terapeutiske arbejde. Diskussionen vil bestå af almene principielle kommentarer og bidrag fra enkelte deltagere. Vi vil samtidig referere til Graff m. fl. (2000), som i artiklen ”X-files. De personlige historiers kraft” fra samme nummer af Fokus på Familien diskuterer de personlige historiers betydning for det terapeutiske og faglige arbejde. Artiklen er samskrevet via elektronisk post og er udformet som en integration af fælles refleksioner og individuelle bidrag for derved også i skriveformen at vise sammenhængen mellem de faglige og personlige historier. Sproget er en blanding af norsk og dansk

Under uddannelsen i regi af R-BUP og SBU foregik løbende drøftelser i gruppen af balancen mellem på den ene side nyt input fra teoretiske og metodiske nyskabelser indenfor det terapeutiske felt og på den anden side fokus på læringsprocessen og de interaktionelle processer indenfor gruppen. Nogle af os ønskede mere fokus på det samskabende element under uddannelsen, på gruppens processer – og

dermed også den enkeltes bidrag til den samlede proces. Andre fokuserede i højere grad på nye læringsaspekter. Lokalgrupperne under uddannelsen arbejdede meget forskelligt, nogle var mere optaget af sagssupervision og drøftelse af litteratur, andre fokuserede på mere personlige temaer og deres relation til og indflydelse på den kliniske praksis. Spændingsfeltet mellem disse synspunkter var i sig selv med til at berige forløbet og skærpe opmærksomheden på den samtidige udvikling af faglige og personlige narrativer.

Efter endt uddannelse besluttede vi 10 "højere familieterapeuter" at mødes i en hytte på fjeldet. Vi har siden uddannelsens afslutning mødtes 3 gange – og har planlagt en fjerde til juni 2001. Erfaringerne herfra og de følgende refleksioner er genstand for artiklen.

Vi bruger i gruppen tid til at skabe kontakt til hinanden, til at fortælle om markante begivenheder siden sidst, til at drøfte form og indhold og til at skabe rammer og motivation for arbejdet i gruppen. Vi drøfter gruppens navn, dvs. hvilke historier vi fortæller os selv og hinanden om gruppens eksistens. Vi afslutter weekenden med at afklare, om vi vil mødes igen og om evt. temaer til næste samling. Temaerne har bl.a. været moral, kontaktbegrebet, kliniske problemstillinger, køn og terapi, private livstemaer m.v. På denne måde er gruppens liv og indre dynamik på en og samme tid genstand for arbejdet, forum for faglige drøftelser og forum for arbejdet med private og personlige temaer.

Gruppen bruger en del af 1. dag på en runde med overskriften: Hvor kommer vi fra, hvad er vi optaget af? Indspillene kommer såvel fra den personligt-private verden og fra den personligt-professionelle verden. Nogle fortæller om dilemmaer i relation til arbejde eller arbejdsplads, andre om mere private temaer i relation til egen familie – og andre igen er optaget af deres relation til selve gruppen. Resten af weekenden bruges til fordybelse i de temaer, som det enkelte medlem af gruppen føler trang til at tale mere indgående om. Formen, som vi har udviklet er at et medlem taler med en eller to af de øvige, mens resten af gruppen lytter og reflekterer. Den primære dialog bliver et fælles anliggende – selvfølgelig med udgangspunkt i, hvad den, der bringer temaet op, ønsker at drøfte. Derefter kommer de øvrige deltagere til orde. Deres udgangspunkt kan være at være vidne – outsider witness (White, 1995) – til den primære dialog. De kan så sige, hvad de er blevet berørt af, dvs. hvad det minder dem om, og hvilke historier der bliver vækket til minde hos dem. Den primære dialog bliver opfattet som en gave til resten af gruppen, svaret er at give gaver til gengæld. Emnet afsluttes med "tid til eftertanke", berøringspunkter og genkendelser hos den enkelte i gruppen.

"Å lytte til og anerkjenne klientens "ærend" blir vesentlig i relasjonsetableringen. Det å være lytter til en historie som formes eller skapes i dialog mellom to gruppedeltagere har for meg vært et aktivt engasjement i det å lytte etter "ærendet" i det gruppemedlemmet følte trang til å snakke om. I denne lytteposisjon fant jeg gjennom historiefortellingen gjenklang i meg selv i forhold til egen livshistorie".

Undervejs i weekendens løb er der selvfølgelig også tid til hyggelige middage, gode gåture og masser af snakke i mindre grupper. Således er den sociale dimension bidragende til at skabe et udviklende og konstruktivt læringsmiljø.

"I gruppen hvor vi deler våre tanker, opplevelser og gjennkjennelser, som "høyere" familieterapeuter, har vi et godt, utfordrende og samskapende rom å være i, og tiden "står stille" en stund...."

”Det er godt å vite at vi har en tid der vi møtes, et rom til å være i Her og Nå, som mennesker med profesjonell og personlig nysgjerrighet på livet og faget. Vi kaller det samskapning, og snur vi på ordet er vi skapninger som kommer sammen og "laver" noe for å fylle egne batterier til arbeidet med familier og par”.

Planen for de næste samlinger er at fortsatte snakken om, hvad vi er optaget af som de faglige og personlige mennesker, vi er. Vi har desuden besluttet at fokusere særligt på de processer, som konstruerer vores lille gruppe. Dette indlæg giver os samtidig mulighed for at blive mere bevidste om, hvad vi er i gang med at udvikle og hvordan vi kan forestille os gruppens fortsatte udvikling.

”...for meg skiller vi oss ut ved at vi møtes under så lange samlinger, at vi hele tiden konstituerer oss selv som gruppe og at vi er åpne for et stadig fritt metodevalg”.

KRYDSFELTET MELLEMLIGE PERSONLIGE OG FAGLIGE HISTORIER

”En Danske jeg har lært å kjenne, spurte en gang; hvem fanden er vi som tillater Oss å bedrive terapi? Det ble en invitasjon til å rette blikket både mot det nye i terapifeltet og inn i meg selv. Hvilken terapeut kreves og skapes av det nye i feltet og hvilket felt skapes av disse menneskene som driver terapi? Spørsmålet besvares ikke uten samtidig å nærme seg begrepet terapi slik det trer frem i den daglige talen. Hva er innholdet som gjør at det som skjer kalles terapi”?

”Kjenner jeg de private og profesjonelle historier som preger min måte å møte mennesker på ? Er de tilgjengelige for meg ? Har min trening i å være profesjonell, på å skille mitt privatliv og mitt profesjonelle liv ført til, at jeg har mistet noe av evnen til å se, når de krysses ? Hva går jeg glipp av, og hva går klienter glipp av”?

”Samtalen mellom de to gruppemedlemmene i den, for oss andre, ”ytre” samtalen ble til indre samtaler i egen historieskaping. Ved at dele eller gi tilbake egne historier som et resultat af den ”ytre” samtale, fikk jeg en slags ”juleaftensoplevelse” – blandingen av å få og gi gaver på samme tid”.

”Samskabelsen i gruppen har beriget mig som privat og faglig person – og har bragt mig i situationer, som svarer til dem, vi sætter klienterne i: En oplevelse og forståelse heraf finder jeg både spændende, udfordrende og etisk berigende”.

”I lys af alle de ulike samtaler i gruppa bliver jeg opptatt af samtalsens ”fysiologi”, ordene, pausene, blikkene, alt som lever i samtalsens rom og rytme, roen til at være her og nå med hverandre og derved med klientene. I møte med uutholdelige og smertelige tap av nære personer er tausheten i samtalerne også viktig.”

”Igennem en årrække valgte jeg at tage et bestemt tema op i flere egenterapeutiske sammenhænge. Jeg genoplevede det jeg kunne huske, var ked af det, rasende, men min oplevelse var, at historien forblev den samme – og mine følelser omkring den gamle historie blev også nogenlunde de samme. Oplevelsen blev anderledes, da jeg på et tidspunkt bragte den samme historie op i denne gruppe. Jeg fik hjælp til at skabe et anderledes narrativ for mig selv – og jeg glæder mig ofte over det, som det nye narrativ har givet mig. Det har givet mig en anderledes tro på mig selv, en ny frihed, tak for det.”

”Hva gjør jeg, når jeg gjør en dårlig jobb, når jeg har mistet bevegelse og er fanget like mye i fortidens garn som i den aktuelle saken, når jeg ønsker å si at skoene trykker og at jeg gjerne skulle samtale med noen om hva dette kan være for et gnagsår. Basis-gruppen er blitt et forum hvor det personlige er profesjonelt og det er profesjonelt at være personlig”

DISKUSSION

Som citaterne mere end antyder, er der i store dele af psykoterapifeltet bredt set en tradition for at adskille det personligt-private fra det personligt-professionelle. Arbejdet med det ene er traditionelt sket som egenterapi for derved at kunne adskille indflydelsen fra det private område på det kliniske arbejde, det andet har taget form som supervision og drøftelser blandt kolleger i relation til samtaler eller forløb. I familierapifeltet har der til tider været en meget afstandstagende holdning til egenterapi, psykoterapifeltet er blevet delt op i dem, der mente, at egenterapi var en nødvendig forudsætning for at blive en god terapeut, og andre, der mente, at dette var overflødig. De sidste mente, at direkte supervision og feedback fra klienterne ville være den bedste ledetråd i forbedringen af ens eget arbejde. Diskussionen blev ofte et enten-eller.

Artiklerne i Fokus på familien 3/2000 beskriver en begyndende opblødning i denne diskussion. Sissel Reichelt skriver: ”Vi inngår i relasjoner der vår egen andel i det som samskapes kan være ganske utydelig for oss” (s. 209) og videre: ”Vil vi utvikle oss som terapeuter, slipper vi ikke unna å arbeide med våre relasjonelle forutsetninger (s. 210). Magnus Ringborg skriver i samme nummer: ”Det subjektiva värdet av den egna familjerekonstruktionen är obestriddligt” (s. 213). Graff m.fl. går skridtet videre - også i 3/2000 – og skriver om ”sammenvævningen af de private og professionelle historier, der tilsammen skaber vores selvforståelse (...) De forsøger at udfordre den akademiske diskurs, som traditionelt adskiller det private fra det professionelle” (s. 192).

Diskussionen er væsentlig samtidig med, at den er kompliceret og behøver mange refleksioner i bestræbelserne på at integrere de personlige historier med faglige og etiske overvejelser. Verdenskongressen i familierapi i Oslo 2000 fremstod som endnu en milepæl i denne retning. Hertz og Nielsen (2000) skriver i deres refleksioner over kongressen, at ”mange præsentationer på kongressen demonstrerede, hvorledes der kunne eksistere en parallelitet mellem terapeutens personlige oplevelse og historie, det præsenterede tema og den terapeutiske proces. Disse parallelle fænomener illustrerer i sig selv, hvorledes opmærksomheden på terapeutens personlige niveau rummer en kilde til inspiration, refleksion og intervention” (s. 234).

”Hvis det jeg forstår med er mine egne år med historie (r), både private og profesjonelle, slik disse har kommet til å prege meg, og hvis det en annen forstår meg med er hans/hennes historie (r), finnes det da noen måter å bli mer kjent med hva jeg bringer med meg inn i samtalen ? Kan vi gjennom å møte andre i samtaler der vi sammen utforsker hvordan det private og det profesjonelle virker inn på hverandre, få åpnet opp de dører vi har forsøkt å holde igjen i profesjonalitetens navn, og finne noe der som beriker begge sfærer ? Det er utfordrende og samtidig forvirrende. Betyr dette at grensene for hva som er profesjonelt blir flyttet? Det er jo også slik at jeg kjenner at jeg trenger en forståelse av noe som profesjonelt og noe som uprofesjonelt, at noe får være rett og noe galt”.

"Da jeg gikk i "egenterapi" ble jeg lyttet til av en terapeut som lyttet respektfullt, og som kunne være stille og vente lenge (jeg tror han var forelsket i en bok som het "The silent language of psychotherapy"). Det var ingen overtramp. Han hadde ikke for sterke idéer om hvor hen terapien skulle føre meg, eller hvordan jeg skulle komme dit...I de siste årene har jeg tenkt mer kritisk på terapien. Ikke fordi terapeuten min gjorde noe galt, men snarere fordi det var en del han ikke gjorde. Jeg kan ikke huske at han noen gang ga uttrykk for hvordan han ble berørt av det jeg fortalte ham. Det var som om han lot meg være i et for tomt rom, fattig på feed-back, ubehagelig alene, ensomt. Jeg lurte på hva som hadde skjedd dersom han hadde vært mer personlig, gitt mer kontakt, vært mer nysgjerrig, vært mer aktivt støttende og utfordrende, fortalt meg hvordan han ble berørt av det jeg fortalte ham. Jeg vet ikke om han ble trist av noe av det"

Noen klienter har utfordret grensene mer enn andre. En mann som kom til den første samtalen sa i sin første setning: "Har du vært utro ?" Da jeg ville vite noe om hvorfor han spurte, sa han at han ville kjenne seg sikker på å bli bedre forstått dersom jeg hadde vært det....Kjenner jeg de private og profesjonelle historier som preger min måte å møte mennesker på ? Er de tilgjengelige for meg? Har min trening i å være profesjonell, på å skille mitt privatliv og mitt profesjonelle liv, ført til at jeg har mistet noe av evnen til å se når de krysses ? Hva går jeg glipp av, og hva går klienter glipp av?

I vores gruppe med rødder i "Høyere utdanning i familieterapi" er vi – i relation til dette tema - undervejs blevet inspireret af bl.a. Michael White, Just Therapy Group, Scott Miller, Tom Andersen og Lynn Hoffman. Alle repræsenterer ideer, der inddrager betydningen af såvel klienternes som terapeutens indre og ydre dialoger og lægger vægt på indflydelsen fra de private og personlige narrativer. Vi vil i det følgende beskrive enkelte af deres ideer.

Vi er optaget af Whites konstruktion om "outsider witness" (1995) og dermed ideen om at snakke med, fremfor at snakke om, dem, der har bragt et tema op. Vi er optaget af Just Therapy Groups spirituelle tankegang (se bl.a. Waldegrave, C., Tamasese, K. (1994) og Waldegrave, C. (1997), hvor det, at nogle vælger at snakke med andre om deres vanskeligheder i livet, må betragtes og behandles som en gave, en gave som skal behandles med taknemmelighed og respekt. En samtale om svære forhold i ens liv kan således ses på som en udveksling af gaver.

"I gruppen av faglige venner som samles for å utforske hvordan egne private og faglige historier griper inn i hverandre bygges en slik bro, og det blir tillatt for meg å søke sammenhenger mellom det private og det profesjonelle som jeg før har hatt hemninger for å søke. Jeg er et nokså skikkelig menneske og har ikke gjort skam på den oppdragelse jeg har fått hos mine veiledere og terapeutiske forbilder. Jeg fikk tidlig lære at det private og det profesjonelle skulle skilles. Nå vet jeg hvorfor: De har mye med hverandre å gjøre".

"Å ha mine venner som "outsiderwitness group" skaper tillatelser hos meg til å undersøke det som før har vært hemmet av min terapeutiske skikkelighets hemninger. Når mine faglige venner forteller meg hva de har hørt i min historie, og forteller meg hva det har vekket hos dem av historier, opplever jeg en berikende støtte og en invitasjon til å gå videre, og at vi forbindes med hverandre på nye måter. Jeg vet også at mine faglige venner setter pris på det samme".

Søren Hertz, 2001

Den personlige og professionelle dialogen. Andersen A, Berge GO, Hellman A, Høydahl E, Nielsen J, Oppedal A, Ring AR, Slagsvold P, Tvedte R (2001). Fokus på Familien 2:147-54, Oslo: Universitetsforlaget.

”Det demrer for meg mens jeg skriver at kanskje jeg nå forstår litt mer hvorfor vår gruppe oppleves så god for meg. Kanskje er det nettopp fordi den gir tid, rom og mulighet til at egen indre dialog kan gå parallelt med dialogen i gruppa”.

Hubble m.fl. (1999) refererer til psykoterapi-forskningen, som ifølge dem viser, at relationen mellom terapeut og klient tegner sig for 30 % af det terapeutiske udbytte. Deres pointe er, at de terapeutiske værktøjer, interview-teknikkerne etc., har forholdsmæssig meget lille betydning for resultatet af den terapeutiske proces. Scott Miller har på denne baggrund sammen med sine kolleger udviklet det, de kalder ”client-directed therapy”. At lytte til, at anerkende klientens ærinde og måde at gøre dette på bliver derfor afgørende i relationsetableringen. I relation til dette kan Reichelts kommentar igen blive væsentlig ”Vi inngår i relasjoner der vår egen andel i det som samskapes kan være ganske utydelig for oss” (2000, s. 209).

Tom Andersen (1994) har i sin videreudvikling af det reflekterende team været optaget af, at personer i teamet skal sige noget om, hvad der berører den enkeltes hjerte. Han er optaget af ord som ikke kun informative, men også især formative, at de ord, der bliver sagt, også former såvel én selv som de personer, som ordene siges til. Tom Andersen er samtidig optaget af – i forskningssammenhæng - at skabe mulighed for, at klienterne giver os feedback til videreudvikling af vores terapeutiske praksis.

”Jeg leser Lynn Hoffman (1992), hvor hun gir et fascinerende eksempel på hvordan australske aboriginies lærer om livet og historien sin. Analogien er nær til vår profesjonelle og personlige dialog i gruppa. Jeg tenker om våre møter hvert halvår som en slags «walkabout», som igjen kan sammenlignes med Gergens «social construcion of (ourselves) the self». Aboriginerne i Australia tar walkabouts til andre aboriginies og territorier for å lære flere vers av sin historie, gjennom sanger «songlines». Hoffman tenker på selvets utvikling slik som de australske aboroginies har sine songlines; musikalske veikart som sporer stier fra bosted til bosted, og i sine walkabouts hvor de møtes og utveksler « songlines» eller viten om seg selv og sine historier, og derved får ny viten om seg selv. Vår gruppes walkabouts er utveksling av nye vers i vår personlige og profesjonelle historie, som jeg opplever som grunnleggende næring til mitt liv som menneske og terapeut. Våre «walkabouts» gir meg stadig ny viten om mine forutantagelser og fordommer til mennesker jeg møter i samtaler, ukjente sider av mitt forhold til mennesker utforskes i vår deling av «songlines». Både de personlige og de profesjonelle «songlines» vi synger for hverandre fra sista halvår kjennes som deling av viten på veien vi går”.

INVITATION TIL FORTSAT DIALOG

Vi er de historier, vi fortæller om os selv, vi er derfor også de forforståelser, som vi bringer med os i mødet med andre mennesker. Forforståelserne kan være mere eller mindre brugbare, mere eller mindre fastlåste, mere eller mindre fortalte. Vi har klient-fora, hvor klienter, hvis vi tør lytte til dem, kan give os feedback. Vi har samarbejde med andre professionelle, som også giver os feedback.

Vores ide er, at vi også må have fora, hvor vi har mulighed for – med hinanden - at drøfte vore egne fastlåste forforståelser - om os selv og om andre.

Søren Hertz, 2001

Den personlige og professionelle dialogen. Andersen A, Berge GO, Hellman A, Høydahl E, Nielsen J, Oppedal A, Ring AR, Slagsvold P, Tvedte R (2001). Fokus på Familien 2:147-54, Oslo: Universitetsforlaget.

”Opplevelsene fra helgen på Jæren har betydd mye for meg. Jeg har merket det i de gjenklanger det har skapt i meg etterpå. Jeg oppdager at jeg ofte tenker tilbake på møtet og at jeg i mitt daglige arbeid opplever ting som belyses av det jeg opplevde sammen med gruppen på Jæren. En opplevelse av å ha blitt beriket med nok en kontekst for forståelse som har ført til en forsterket våkenhet for hvilke historier i mitt eget liv, både privat og profesjonelt, som får meg til å assosiere slik jeg gjør over det som møter meg i arbeidet. Det kjennes som om jeg har åpnet noen dører og lar det strømme mer fritt mellom mine private historier og mitt profesjonelle liv”.

Videreuddannelse er en intensiv tid, hvor mange nye ideer bliver sået. Det er oplagt at bruke videreuddannelsestiden til også at fokusere på ens egne forforståelser på et mere personlig plan. Fokusere på ens egen historie, ens egne foretrukne og også mere hengemte historier. Kigge på historiene med kritiske øjne – tage dem op til genforhandling.

I Solution Talk (Ben Furman og Tapani Ahola, 1992) sier Furman at dersom vi trener på å være profesjonell ved å lese bøker og diskutere de, så lærer vi å lese og diskutere bøker, å lytte til en foreleser kan også være nyttig, men å arbeide med fortellingene og samtalen sammen med kolleger "is the road to success". Det kjennes nyttig å være i en posisjon hvor jeg er den som blir lyttet til og forstått, og kunne ane noe av klientens posisjon”.

”Jeg har i mange år tenkt at å skille det personlige og det profesjonelle i et skarpt snitt er en umulighet. Jeg har mer tenkt at det gjelder om å utforske seg selv også som person parallelt med at jeg utforsker faget. Jeg har ofte brukt uttrykket: "Å se djevelen i hvitøyet" i denne sammenhengen. Å bli kjent med egen historie, min forståelse av denne og hvordan den kommer til uttrykk i mine møter med meg selv og andre mennesker i livets og arbeidets ulike kontekster, er for meg en "kvalitetssikring" av terapeuten og personen meg”.

Et sådant forum kan etableres både i forbindelse med uddannelser, treningsgrupper og i grupper, der oppstår i kølvandet heraf. Til stor personlig berigelse og til gagn for det kliniske arbeide.

Litteratur:

1. Andersen, T. (1994). Reflekterende Processer. København: Dansk Psykologisk Forlag
2. Furman, B og Ahola, T. (1992). Solution Talk. Hosting therapeutic conversation. NewYork: Norton
3. Graff, J. m.fl. (2000). X-files. De personlige historiers kraft. I: Fokus på Familien. Nr. 3, s. 189-203. Oslo: Universitetsforlaget.
4. Nielsen, J. og Hertz, S. (2000): Familieterapeuter ved indgangen til det ny årtusind – refleksjoner efter den 12. Internationale Familieterapikongres i Oslo, 2000. I: Fokus på Familien. Nr. 4, s. 229-236. Oslo: Universitetsforlaget.
5. Hoffman, L. (1992). A reflexive stance for Family therapy, i: Therapy as social construction, s. 7-24. London: Sage Publications (3.ed.: 1994).
6. Hubble, M.A., Duncan, B.L. og Miller, S.D. (1999). The Heart and soul of Change – what works in Therapy. Washington DC: APA.
7. Reichelt, S. (2000). Kommentarer til Reidar Selbekks artikkel. I: Fokus på Familien. Nr. 3, s. 208-211. Oslo: Universitetsforlaget.
8. Ringborg, M. (2000). Kommentarer til Reidar Selbekks artikkel. I: Fokus på Familien. Nr. 3, s. 212-216. Oslo: Universitetsforlaget.
9. Waldegrave, C., Tamasese, K. (1994). Some central ideas in the “just therapy” approach, i: Human systems: The Journal of Systemic Consultation and Management, vol. 5, s. 191-208. London: KCC
10. Waldegrave, C. (1997). The challenges of culture to psychology and post modern thinking, i: McGoldrick, M. (ed). Re-

Søren Hertz, 2001

Den personlige og professionelle dialogen. Andersen A, Berge GO, Hellman A, Høydahl E, Nielsen J, Oppedal A, Ring AR, Slagsvold P, Tvedte R (2001). Fokus på Familien 2:147-54, Oslo: Universitetsforlaget.

visioning family therapy: Multicultural systems theory and practice. New York: Guilford Press.

11. White, M. (1995). Re-authoring lives: Interviews & essays. Adelaide: Dulwich Centre Publications.